

HANDÓ PÉTER

Tarján Tamás: Látómező

Napkút, 2019

HANDÓ PÉTER (1961) Sósbarthyán

Novella, elbeszélés, kispróza, mese, ballada, regény, kisregény, pikareszk, utópia, lektúr, memoár, napló, önéletrajz, portré, tárcsa, antológia, szociológia, esszé és tanulmánykötet, beszélgetőkönyv... – nagyvonalakban ez az, ami a *Látómező*-be, Tarján Tamás *Kortárs prózaszemléje* mérlegébe – kilencvenhárom írás mérlege serpenyőjének valamelyikébe – került. Ez a felsorolás azonban csupán jelezni képes azon könyvek „műfaji” sokszínűségét, amelyekre Tarján Tamás irodalomtörténészként fókuszált 2007–17 között. A paletta jóval szélesebb ennél. Hogy mennyivel? Pillanatnyi árnyalásához elegendő egy irányított/szűkített felsorolással élni: kaland-, katasztrófa-, probléma-, sors-, család-, apa-, én-, hírnök-, kópé-, trükk-, akvarell-, diéta-, fejlődés-, satirikus, utaztató és oknyomozó regény...; illetve jelezni azok közül párat, ahol a meghatározás kevert műfajra utal: tudatáram-, forgatókönyv-, novellafüzér-, esszéista regény... És a felsorolások lehetősége ezzel még nem zárult le – hiszen az átvett („szociohorror”, „ledérekönyv”...) és a teremtett (Kovalens-história, fikciós kamaradráma, szürrealisztikus valóságépika, figurális szociológia, pikareszkbe amőbázó kalandregény...) műfaji megnevezések tárháza is igen gazdag –, de, az idegek megnyugtatására, lezárjuk. Vagy nem egészen?

Többek közt Arthur Coleman Danto művészetfilozófusnál olvashatjuk, hogy a 20. század első felét uraló izmusok után beköszöntött a pluralizmus kora, ami nem jelent többet, mint érvényesülő és elfogadott sokszínűséget, stílusok párhuzamos létét és együttélését; s nem utolsósorban alkotói szabadságot. De nemcsak alkotói, kritikusi szabadságot is. A szabadság és a felelősség viszont szervesen összetartozik, megközelítőleg úgy, ahogyan ezt Erich Fromm kifejtette *A szeretet művészetében*. A kritikus azonban mégsem teljesen szabad, hiszen a vele szemben támasztott olvasói elvárás mégiscsak az, hogy egyértelműsítsen, világossá tegye: mi mi, hol a helye a kortárs és/vagy egyetemes irodalmi horizonton és vertikálitáson belül, mit ho-

gyan kell az adott mű befogadása során értelmezni..., azaz továbbra is kategorizálni kell, mások számára dekódolható fogalompaneleket alkalmaznia vagy gyártania. Ugyanakkor éppen a szóra érdemes alkotói teljesítmények műfaji határa mosódott el leginkább mára. Ezek értelmezése, értő tolmácsolása jelenti/jelentheti a legnagyobb kihívást, mivel velük kapcsolatosan anélkül kell közérthetően írni, hogy a köztudatban kialakult volna, létezne rájuk vonatkozó konvencionizált kifejezés; ennek ellenére úgy kell eljárni, mintha lenne ilyen. Tarján Tamás, ha szótársításokkal, új fogalmi háló szövésével is, de mindig megtalálja az adott művekre vonatkozóan/vonatkoztathatóan leginkább megfelelőket. Azt, amivel a mű kifogható a zavarosból vagy a megnyilatkozását, tudatosulását/tudatosítását megelőző „semmiből”. Mindezt biztos és szakavatott kézzel teszi.

Jelen kiadvány esetében posztumusz kötetről beszélünk. A hátoldali ajánlója ugyan szerzői válogatásról tudósít, a szerkesztés viszont Nánássy Viktória érdeme. A szövegek két ciklusba – *Magyar* és *Magyarított próza* – rendezése megkérdőjelezhetetlen. Hogy ezen belül az elemzés alá vont művek szerzői

ABC-ben elfoglalt helye az elsődleges szempont, s a keletkezés időrendje csak abban az esetben érvényesül, ha egyazon szerzőtől több mű is az ítésvi boncasztalra került, ez érthető, ám ez a megoldás egy olyan kritikai térháló eredményezett, amely ugyan a lineáris olvasást elviseli, mégis annak felrúgását több alkalommal is igényli, illetve igényelhetné. Különösen olyankor áll ez fenn, amikor egy adott elemzésen belüli viszonyítási pont(ok) a könyvben szintén elemzés tárgyát

képezi(k), és a szerkesztési gyakorlat következtében hátrébb sorolódik a korábban született kritika. Szerencsére Tarján Tamás viszonyítási pontjainak túlnyomó része napjainkra klasszikusnak mondható, nem a kötetben, hanem saját műveltségünkben lapozható fel leginkább; az írások többségénél ezek a viszonyítási pontok konkrét művek és szerzők fölött állnak, s elsősorban Tarján Tamás esztétikai elvárását

tükrözik. Ez a mérce magasra emelt, minden elemében tiszta és világos, egyfajta röntgenfelvétel-láttelel a vizsgált szövegtestről. Alig akad olyan „mikroszkóp alá helyezett” alkotás, amelynél ne találna gyengeséget, műhibát. Ennek szavá tételétől nem is tekint el, ugyanakkor az erényekre nagyobb hangsúlyt fektet. Boncasztalán nem likvidálni akarja az írókat, hanem tökéletesebb mű létrehozásához segíteni. Ebből ered, hogy a kritikái többsége semleges és pozitív észrevételekkel indul, érdeklődést ébreszt nemcsak a saját elemzése, de az elemzett mű iránt is. Ehhez vesz fel egy olyan összefüggésekre fókuszáló, olvasói gondolkodást irányítani szándékozó nézőpontot, ahonnan a legtisztább képalkotáshoz vezető útra rá lehet térni. Mondhatjuk, nagyítót ad a szerző ujjlenyomatainak látásához, azonosításához, genealógiájának felfedezéséhez. Az sem túlzás, ha azt állítjuk, mindenre figyel, még ha mindenre más-honnan és másképpen is. S amire nem figyel, az nincs, vagy arra már-már nem is érdemes figyelni. Írói szándék, inspirációk, élményanyag, reflektálás, aspektus, írás-, szerkesztés- és ábrázolástechnika, koncepció, retorikai alakzat, szimmetria, kompozíció, dialógus, szituáció, motívum, kontraszt, prózapoétika, temporális bázis, nyelvi lendület, tempó, intenzivítás, hangnem, tónus, moduláció, megszólalásmód, szövegelőzmény, -képzés, -működés, -hangulat, -egység, -test, -háló és -kezelés, névetimológia, karakter, jellemárnyalat, -képlet és -fragmentum,

habitus, történelmi és történelmi látótér, interdiszciplinaritás, idősíki és -szerkezet, idő- és térképzet, tipográfia, könyvborító... – csupán a sokszempontúság érzékeltetésére állt itt ismét egy részleges (akár nagyságrenddel nagyobbra bővíthető) felsorolás. A könyvben sorjázó elemzések értékítéletet hordozó oldalát jellemanalízis, apa-problematika, mester-tanítvány viszonylat, tudati-érzelmi koordinátarendszer... hozza létre. Általában a kritikák harmadik harmadának elejére kerül az adott írásmű fogatékosságának, hiátusának említése, s ezt zárja le egy személyes hangvételű állásfoglalás a mű és az alkotója mellett, sosem ellene. Ez a személyesség mélyen emberi. Különösen ott nyit új dimenziókat Tarján Tamás ítései nagyságát illetően, ahol az örmény származásból adódó sors és a belőle táplálkozó sorsközösség teret kap, valamint társadalmiasul az üzenet. Ilyenkor több mint irodalomkritikai, -tudományi elvárásoknak megfelelő, azok egyetemes szempontrendszerére hangolt és magas esztétikai mérce alapján létrejövő elemzések hagyják el tollát. Szakralitás és beavatás is történik általuk. Beavatás a műbe és a létezésbe.

A mű létezésébe és a létezés művébe.

Egyedülálló szövegérzékenységet tapasztalhat, aki a *Látómező*be kerül. Mert óhatatlanul belekerül nemcsak az elemzett irodalom, az olvasó is. Hogy hasonlóképp tág *Látómező*vel bírjon jövőendő olvasmányaihoz.

KEMSEI ISTVÁN (1944) Budapest

KEMSEI ISTVÁN

Gyurácz Ferenc: Előmunkálatok egy utópiához

Magyar Nyugat, 2019

Költőkről szokás állítani – van is benne valami –, hogy egy életművön keresztül ugyanazt a verset írják, azt az alapvető témát variálják, amit a bennük rejtező benső erő diktál. Végigtekintve a Gyurácz-életművön, a téma gyökere akár egyetlen módosítószóval kifejezhető.

Mégis. Vagy inkább kötőszóval kiegészítve, feltételezett előszóval: *és mégis.* A magyar irodalom és a gondolkodó magyarság talán legtöbbször használt toposza, kimondva és kimondatlanul vagy csak jelképesen akár. „És mégis, magyarnak számkivetve” – írta le József Attila a *Hazámban* a nagyjából a mohácsi vész óta minden, hazája sorsával

együtt élő számára érvényes alapvetést. A gyurácz *„mégis”* kiindulópontja pedig ez: „A lényeg csupán ennyi: a magyar történelem alaptapasztalata a nemzeti lét folyamatos fenyegetettsége. Ez a tapasztalat réges-rég kialakította történelmünk alap-törekvését: a népi-nemzeti megmaradás szándékát. Ez ma is időszerű, s ez határozza meg a nemzeti létet felülírni akaró, jelenleg a muszlimvezető filantropizmus álarca mögé bújó nemzetellenes destrukcióval szembeni önvédelmi küzdelmünket” (*Előmunkálatok egy utópiához*).

Nincs ebben semmi különös – mondhatnánk, ha nem nevelkedtünk volna Zrínyin, Rákóczin,